

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
AÇIK VE UZAKTAN ÖĞRENME MERKEZİ

TÜRK DİLİ I

9.HAFTA: YAZIM KURALLARI

HERKES
"HERKES" i
DOĞRU YAZSIN

"ki" diyor ki:
Ayrı da yazılırım,
bitişik de...

IV. BİRLEŞİK KELİMELERİN YAZIMI

hiç yoktan **birçok** birdenbire yanlış illaki oysaki her şey **veya**
yalnız çikolata mademki seninki bir an **yanlış** herkes herhangi
ya da hiç kimse mademki her zaman birdenbire biraz
illaki oysaki her şey veya **sanki** seninki çikolata mademki **yalnız**
her zaman **herkes** herhangi ya da **yalnız** hiçbir hiç kimse madem
hiç yoktan birçok yanlış biraz birdenbire illaki oysaki **her şey** ve
çikolata **mademki** seninki bir an her zaman herkes
bir daha hiçbir hiç kimse mademki **biraz** hiç yoktan birçok birde

Belirtisiz isim tamlamaları, sıfat tamlamaları, isnat grupları, birleşik fiiller, ikilemeler, kısaltma grupları ve kalıplaşmış çekimli fiillerden oluşan ifadeler yeni bir kavramı karşıladıklarında birleşik kelime olurlar.

Birleşik kelimeler belirli kurallar çerçevesinde bitişik ya da ayrı yazılırlar.

Bitişik Yazılan Birleşik Kelimeler

Özgün biçimleri tek heceli bazı Arapça kökenli kelimeler *etmek*, *edilmek*, *eylemek*, *olmak*, *olunmak* yardımcı fiilleriyle birleşirken ses düşmesine, ses değişmesine veya ses türemesine uğradıklarında bitişik yazılır.

- *sabretmek*, *kaybolmak*, *hapsolmak*, *azletmek*, *şükretmek*, *aksetmek*, *seyretmek*, *hissetmek*, *affetmek*, *zannetmek*, vb.

Kelimelerden her ikisi veya ikincisi, birleşme sırasında anlam değişmesine uğradığında bitişik yazılır.

- *ayşekadın (fasulye), aslanağzı, keçiboynuzu, karafatma (böcek), yeşilbaş (ördek), yalıçapkını (kuş), suçıçeği, kabakulak, domuztırnağı (kanca), kargaburnu (alet), kedigözü (lamba), balıksırtı (desen), alinazik (kebab), hanımgöbeği (tatlı), dilberdudağı (tatlı), kadınbudu (köfte), tavukgöğsü (tatlı), vezirparmağı (tatlı), bülbülyuvası (tatlı), kedidili (kurabiye), yavruağzı, gülkurusu, narçiçeği, camgöbeği, vişneçürüğü, balköpüğü...*

Oyun adları,

- *üçtaş, seksek, birdirbir vb.*
- Gök cisimlerinin adları,
- *Büyükayı (yıldız kümesi), Küçükayı (yıldız kümesi), Samanyolu (yıldız kümesi), Demirkazık (yıldız) vb.*

Renk adları,

- *yavruağzı, gülkurusu, narçiçeği, camgöbeği, vişneçürüğü, balköpüğü vb.*

Oğlu, kızı sözleri,

- *çapanoğlu, elkızı, eloğlu vb. bitişik yazılırlar.*

–a, –e, –ı, –i, –u, –ü zarf fiil ekleriyle *bilmek* (yeterlilik), *vermek* (tezlik), *kalmak/ durmak/ gelmek* (sürerlilik) ve *yazmak* (yaklaşma) fiilleriyle yapılan tasvirî fiiller bitişik yazılır.

- *okuyabilmek, yürüyebilmek, koşuvermek, gülüvermek, uyuyakalmak, gidedurmak, süregelmek, çıkagelmek, düşeyazmak, öleyazmak vb.*

Bir veya iki ögesi emir kipiyle kurulan kalıplaşmış birleşik kelimeler bitişik yazılır.

- *ateşkes, çekyat, kapkaç, örtbas, tutkal, yapboz vb.*
–an/–en, –r/ –ar/ –er/ –ır/ –ir/ –maz/ –mez ve –mış, –miş
sıfat fiil ekleriyle kurulan kalıplaşmış birleşik fiiller
bitişik yazılır.
- *cankurtaran, çöpçatan, gökdelen, hacıyatmaz,
külyutmaz, varyemez, çokbilmiş, güngörmüş vb.*

İkinci kelimesi *-dı* (*-di/ -du/ -dü/ -tı/ -ti/ -tu/ -tü*) kalıplaşmış belirli geçmiş zaman ekleriyle kurulan birleşik kelimeler bitişik yazılır.

- *gecekondu, dedikodu, mirasyedi, külbastı, şıpsevdi, hünkârbeğendi, imambayıldı, papazkaçtı vb.*

Her iki kelimesi de *-dı* (*-di/ -du/ -dü/ -tı/ -ti/ -tu/ -tü*) belirli geçmiş zaman veya *-r/-ar/-er* geniş zaman eklerini almış ve kalıplaşmış bulunan birleşik kelimeler bitişik yazılır.

- *dedikodu, oldubitti, kaptıkaçtı, biçerdöver, okuryazar, uyurgezer, yanardöner vb.*

Somut olarak yer bildirmeyen *alt*, *üst* ve *üzeri* sözlerinin sona getirilmesiyle kurulan birleşik fiiller bitişik yazılır.

- *bilinçaltı, gözaltı, akşamüstü, ayaküstü, gerçeküstü, olağanüstü, suçüstü, öğleüzeri, ayaküzeri, akşamüzeri vb.*

İki veya daha çok kelimenin birleşmesinden oluşmuş kişi adları bitişik yazılır.

- *Yirmisekiz Çelebi Mehmet, S. F. Abasıyanık, Y. K. Karaosmanoğlu, A. H. Tanpınar vb.*

İki veya daha çok kelimededen oluşmuş il, ilçe, semt vb. yer adları bitişik yazılır.

- *Çanakkale, Şebinkarahisar, Kahramanmaraş, Şanlıurfa, Beşiktaş vb.*

Kişi adları ve unvanlarından oluşmuş mahalle, meydan, köy vb. yer ve kuruluş adlarında unvan kelimesi sonda ise gelenekleşmiş olarak bitişik yazılır.

- *İsmetpaşa Mah., Necatibey Cad. Bayrampaşa, Davutpaşa vb.*

Ara yönleri belirten kelimeler bitişik yazılır.

- *Güneybatı, kuzeydoğu, güneydoğu, kuzeybatı*

Dilimizde her iki ögesi de asıl anlamını koruduğu hâlde yaygın bir biçimde gelenekleşmiş olarak bitişik yazılan kelimeler de vardır. Bunlar:

Baş sözcüğüyle oluşturulan sıfat tamlamaları

- *başbakan, başsavcı, başhekim, başöğretmen, başkent, başyazar, başkahraman, başçavuş, başrol vb.*

Bir topluluğun yöneticisi anlamındaki *başı* sözüyle oluşturulan belirtisiz isim tamlamaları

- *aşçıbaşı, binbaşı, onbaşı, yüzbaşı, ustabaşı vb.*

Ağa, baba, bey, efendi, hanım, nine vb. sözlerle kurulan birleşik kelimeler

- *ağabey, beyefendi, hanımefendi, hanımağa, paşababa vb.*

Biraz, birçok, birçoğu, birkaç, birkaçı, birtakım, herhangi, hiçbir, hiçbir belirsizlik sıfat ve zamirleri de gelenekleşmiş olarak bitişik yazılır.

Ev kelimesiyle kurulan birleşik kelimeler bitişik yazılır.

- *huzurevi, bakımevi, aşevi, basımevi, doğumevi, orduevi, polisevi, öğretmenevi, yayınevi vb.*

Hane, name, zade kelimeleriyle oluşturulan birleşik kelimeler bitişik yazılır.

- *dershane, yazıhane, beyanname, kanunname, siyasetname, amcazade, dayızade, teyzezade vb.*

-zede ile oluşturulan birleşik kelimeler bitişik yazılır.

- *kazazede, depremzede vb.*

Farsça kurala göre oluşturulan birleşik kelimeler bitişik yazılır.

- *gayrimenkul, gayrimeşru, Kuvayımilliye, Misakımillî, suikast, hüsnükuruntu vb.*

Arapça kurala göre oluşturulan birleşik kelimeler bitişik yazılır.

- *darülaceze, darülfünun, fevkalade, şeyhülislam, inşallah, maşallah, velhasıl vb.*

Kanunda bitişik geçen veya bitişik olarak tescil ettirilmiş olan kuruluş adları bitişik yazılır.

- *İçişleri, Dışişleri, Genelkurmay, Yükseköğretim Kurulu, Açıköğretim Fakültesi vb.*

Ayrı Yazılan Birleşik Kelimeler

Etmek, edilmek, eylemek, olmak, olunmak yardımcı fiilleriyle kurulan birleşik fiiller, ilk kelimesinde herhangi bir ses düşmesi veya ses türemesine uğramazsa ayrı yazılır.

- *arz etmek, kabul etmek, dans etmek, teklif etmek, terk etmek, yok olmak, yardımcı olmak, var olmak, yok etmek, vb.*
- Birleşme sırasında kelimelerden hiçbiri veya ikinci kelimesi anlam değişikliğine uğramayan birleşik kelimeler ayrı yazılır. Bunlar:

Hayvan türlerinden birinin adıyla kurulanlar

- *dil balığı, kedi balığı, köpek balığı, çalı kuşu, deve kuşu, muhabbet kuşu, ağustos böceği, ateş böceği, uğur böceği, sümüklü böcek, at sineği, su yılanı, Ankara keçisi, dağ keçisi, fındık faresi, bal arısı, Pekin ördeği, Van kedisi, Ankara Kedisi vb.*

Bitki türlerinden birinin adıyla kurulanlar

- *ayrık otu, çörek otu, eğrelti otu, lavanta çiçeği, yıldız çiçeği, meyan kökü vb.*

UYARI: Çiçek dışında anlamlar taşıyan *baklaçiçeği* (renk), *narçiçeği* (renk), *suçiçeği* (hastalık); ot dışında anlamlar taşıyan *ağızotu* (barut), *sıçanotu* (arsenik), ses düşmesine uğramış olan *çöreotu* ve yazımı gelenekselleşmiş olan *semizotu*, *dereotu* bitişik yazılır.

Nesne, eşya ve alet adlarından biriyle kurulan birleşik kelimeler

- *lüle taşı, oltu taşı, çakmak taşı, arap sabunu, kol saati, duvar saati, yemek masası, el kitabı, dolma kalem, dönme dolap, toplu iğne, tuz ruhu vb.*

Yol ve ulaşım ile ilgili birleşik kelimeler

- *hava yolu, kara yolu, deniz yolu, çevre yolu vb.*

Durum, olgu ve olay bildiren sözlerden biriyle kurulan birleşik kelimeler

- *açık öğretim, açık oturum, baş ağrısı, baş belası, çözüm yolu, iş birliği, ses uyumu, yer çekimi vb.*

Bilim ve bilgi sözleriyle kurulan birleşik kelimeler

- *toplum bilimi, dil bilgisi, halk bilimi, gök bilimi vb.*

Yuvar ve küre sözleriyle kurulan birleşik kelimeler

- *göz yuvarı, hava küre, su küre, yarım küre vb.*

Yiyecek, içecek adlarından biriyle kurulan birleşik kelimeler

- *maden suyu, beyaz peynir, irmik helvası, kestane şekeri, yoğurt çorbası, dolma biber, sivri biber, kesme şeker, süzme yoğurt, kuru yemiş vb.*

Gök cisimleri

- *Çoban yıldızı, gök taşı, kuyruklu yıldız, Kutup yıldızı vb.*
Organ veya organ yerine geçen sözlerden biriyle kurulan birleşik kelimeler
- *aşık kemiği, kaval kemiği, serçe parmak, azı dişi, köpek dişi, safra kesesi, kepçe kulak vb.*
Benzetme yoluyla insanın bir niteliğini anlatmak üzere bitki, hayvan ve nesne adlarıyla kurulan birleşik kelimeler
- *çetin ceviz, eski toprak, çakır pençe, demir yumruk vb.*
Zamanla ilgili birleşik kelimeler
- *hafta başı, hafta sonu, gece yarısı, bağ bozumu vb.*

–r/-ar/-er, -maz/-mez ve –an/-en sıfat fiil ekleriyle kurulan sıfat tamlaması yapısındaki birleşik kelimeler ayrı yazılır.

- *bakar kör, döner sermaye, güler yüz, çıkmaz sokak, tükenmez kalem, uçan daire vb.*

Renk sözü veya renklerden birinin adıyla kurulmuş isim tamlaması yapısındaki renk adları ayrı yazılır.

- *portakal rengi, bal rengi, gümüş rengi, ateş kırmızısı, gece mavisi vb.*

Kişi adlarından oluşmuş *mahalle, bulvar, cadde, sokak, ilçe, köy vb.* yer ve kuruluş adlarında, sondaki unvanlar hariç şahıs adları ayrı yazılır.

- *Gazi Mustafa Kemal Bulvarı, Tevfik Fikret Caddesi, Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, Sütçü İmam Üniversitesi vb.*

Dış, iç, sıra sözleriyle oluşturulan birleşik kelime ve terimler ayrı yazılır.

- *olağan dışı, yasa dışı, hafta içi, yurt içi, akli sıra, yanı sıra, peşi sıra, ardı sıra vb.*

Somut olarak yer belirten *alt* ve *üst* sözleriyle oluşturulan birleşik kelimeler ve terimler ayrı yazılır.

- *Deri altı, su altı, yer altı, tepe üstü, böbrek üstü bezi vb.*

Alt, üst, ana, ön, art, arka, yan, karşı, iç, dış, orta, büyük, küçük, sağ, sol, peşin, bir iki, tek, çok, çift sözlerinin başa getirilmesiyle oluşan birleşik kelime ve terimler ayrı yazılır.

- *alt kurul, üst sınıf, ana bilim dalı, ön söz, art niyet, arka plan, yan cümle, karşı görüş, iç savaş, dış borç, orta kulak, büyük harf, küçük parmak, sağ açık, sol bek, peşin hüküm, bir hücreli, iki anlamlı, tek hücreli, çok hücreli, çok düzlemli, çift kanatlılar vb.*

“DE”NİN YAZIMI

Hal eki olan “-de” sözcüğe bitişik yazılır. Ünlü ve ünsüz uyumlarına uyar. (-de/-da/-te/-ta şekli vardır.) Cümleden çıkartıldığı zaman anlam bozulur.

- Günde kaç saat uyuyorsunuz?
- Arkadaşların seni kapıda bekliyorlar, acele et.
- Yaklaşık üç yıldır İzmit’te yaşıyor.
- Senden aldığım kitapta ilginç yazılar vardı.

Bağlaç olan “de” ise başlı başına bir sözcüktür. Her zaman ayrı yazılır. Cümleden çıkartıldığı zaman ise anlam bozulmaz.

- Gelinini de kızı gibi benimsemiş ve sevmişti.
- Son vapuru da kaçırdım.
- Resimler hiç de güzel değil!

UYARI: Ünsüz uyumundan etkilenmez. Bağlaç olan “de” hiçbir zaman *ta / te* biçiminde yazılmaz.

- Gidip de gelmemek var, gelip de görmemek var.
- Dükkânında eski tarihli kitapların yanında yüzlerce plak da bulabiliyorsunuz.

UYARI: *Ya* sözüyle birlikte kullanılan *da* ayrı yazılır.

- Kararını ver, ya benimle gelirsin ya da burada beklersin.
- Ahmet’de okumayı söktü.(Yanlış)
- (Ahmet de okumayı söktü.) (Doğru)

“Kİ”NİN YAZIMI

- Dilimizde ikisi ek, biri bağlaç olmak üzere üç türlü “ki” vardır:

1. “ki Bağlacı

Bağımsız bir sözcüktür ve daima ayrı yazılır. İki cümleyi birbirine bağlar; sebep-sonuç ilişkisi, amaç-sonuç ilişkisi kurar; cümlelerin herhangi bir ögesini açıklamak için kullanılır. Ayrıca cümleye yakınma, şaşkınlık, kuşku, tahmin anlamları katmak için de kullanılabilir.

- Duydum ki unutmuşsun gözlerimin rengini.
- Ahmet çok yorulmuş olmalı ki erkenden uyudu. (Sebeup-Sonuç)
- Sana bütün bunları anlatıyorum ki sen de aynı hataları yapmayasın. (Amaç-Sonuç)
- Sen ki benim en iyi arkadaşısın. (Özneyi açıklar)
- Onun için yaptıklarımı hiç önemsemiyor ki! (Yakınma)
- Bir de baktım ki toplantıya hiç kimse gelmemiş. (Şaşkınlık)
- Bütün bunların sorumlusu o olabilir mi ki? (Kuşku)
- Hiç çalışmamış olmalı ki bütün derslerden kaldı. (Tahmin)

UYARI: Dilimizdeki bazı sözcüklerde “ki” bağlacı kalıplaşmış olduğu için bitişik yazılır.

- *Belki, çünkü, hâlbuki, mademki, meğerki, oysaki, sanki*

2. İlgı zamiri olan “-ki”

Eklendiği sözcüğe bitişik yazılır. Bir adın yerini tutar. Ad tamlamasında tamlanan adın yerine geçen “-ki” zamiri büyük ünlü uyumuna uymaz.

- Bilgisayarım bozuldu, seninkini kullanabilir miyim?
- Üzerindeki çok güzel bir elbiseydi.
- Kitabımı kaybedince Oya’ninkini almak zorunda kaldım.
- Sunumuna çok iyi çalışmış. Benimki onunki kadar iyi olmadı.

3. Sıfat yapan “-ki”

Adlara eklenerek yer ve zaman bildiren sıfatlar türetir.

Daima eklendiği sözcüğe bitişik yazılır.

- Dünkü toplantı çok uzun sürdü.
- Salondaki herkes çıt çıkarmadan onu dinliyordu.
- Evdeki bütün eşyalarını topladı.

Yer bildiren sıfatlar türettiğinde “-de” durum ekinden sonra getirilir.

- İçerideki kalabalık bir türlü dağılmak bilmiyor.
- Masadaki kitapları bana getirebilir misin?

UYARI: “-ki” eki dilimizdeki bazı sözcüklerde kalıplaşmadan dolayı büyük ünlü uyumuna uyar.

- *Dünkü, bugünkü, öbürkü, çünkü*

“Mİ”NİN YAZIMI

Soru edatı “-mi” ünlü uyumuna uyar. (-mı/-mi/-mu/-mü) şekli vardır. Kendisinden önceki sözcükten daima ayrı yazılır. Ancak kendisinden sonra gelen ekler “-mi”ye bitişik yazılır.

- Bütün bunları sen mi yaptın?
- Akşamki yemeğe katılmayı düşünüyor musunuz?
Soru edatı olan (-mı/-mi/-mu/-mü) cümleye farklı anlamlar katabilir.
Pekiştirme anlamı kattığı durumlarda da ayrı yazılır.
- Sema'nın şirin mi şirin bir kız çocuğu var.
Zarf öbeği kurduğu durumlarda da ayrı yazılır.
- Çok çalıştın mı kazanırsın.
Reddetme/ kabullenmeme anlamı kattığı durumlarda da ayrı yazılır.
- Bütün bunları sana ben mi söylemişim?

UYARI: Olumsuzluk eki “-me/-ma” daralmaya uğramış şekli olan “-mı/-mi/-mu/-mü” her zaman bitişik yazılır. Bunu soru edatı olan “-mi” ile karıştırmamak gerekir.

- Sen neden bizimle gelmiyorsun?
- Kitabını neden okumuyorsun?

SATIR SONUNA SIĞMAYAN KELİMELEİN BÖLÜNMEİ

Satır sonuna sığmayan sözcükler hecelerinden bölünür, sözcüğün satıra sığmayan hecesi ya da heceleri alt satıra yazılır.

-sabah-
.....ları

Batı kökenli kelimeler, Türkçenin hece yapısına göre hecelere ayrılır.

- *Band-rol, prog-ram, sürp-riz, sant-ral vb.*
-prog-
.....ramı

İlk heceden sonraki heceler ünsüzle başlar. Bitişik yazılan kelimelerde de bu kurala uyulur.

- *Ba-şöğ-ret-men, il-ko-kul, Ka-ra-os-ma-noğ-lu vb.*

Ayırmada satır sonunda tek harf bırakılmaz.

-a-
rabacıyı değil,
-ara-
bacıyı
-cami-
i değil
-ca-
mii

Özel isimlerde ve rakamlarda kesme işareti satır sonuna geliyorsa ve kesme işaretinden sonraki kısım alt satıra geçmesi gerekiyorsa bu durumda kısa çizgi kullanılmaz.

-İstanbul'
daki
-1919'
da

KAYNAKÇA

- *Yazım Kılavuzu*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yay, 2012.